

De två kulturerna

Sedan **C. P. Snows** essä *The Two Cultures* publicerades år 1959 har diskussionen om de två kulturerna fortsatt nära nog oavbrutet. Nu, över fyrtio år senare, har diskussionen förts bland annat i tidskriften *Tieteessä tapahtuu*.

Debatten om de två kulturerna har från första början haft paradoxala drag. Ett sådant är att den kom till under en tid då synen på vetenskapernas och kulturens/kulturernas förhållande höll på att förändras och bli mångsidigare, bland annat med **Thomas Kuhns** *The Structure of Scientific Revolutions* år 1962. Snow kritiserades också för att ha förenklat problematiken: det går inte att renodla två kulturer på det sätt som han gjort. Och varför endast två kulturer? Till exempel samhällsvetenskaperna hade helt lämnats utanför diskussionen.

Asymmetrisk utgångspunkt

Utgångspunkten var också asymmetrisk; den humanistiska kulturen var en kultur som inte lyckats förnya sig medan den naturvetenskapliga – som han själv representerade – var framåtsträvande. Man kunde därmed ifrågasätta också den förmodade klyfta han ansåg att existerar: Snow hade inte förstått den humanistiska kulturens särart.

Snow var heller inte någon systematisk tänkare och hans resonemang grundar sig inte på en objektiv analys av samhället. Vad han gör är snarast att rada upp en serie exempel eller anekdoter med vars hjälp han vill åskådliggöra att en klyfta existerar mellan den traditionsbundna humanistiska och naturvetenskapligt-tekniska kulturen.

Ett belysande exempel gäller humanisternas okunskap i termodynamiken, som han såg som ett symptom på att den andra kulturen nonchalerade eller inte var mottaglig för naturvetenskapliga rön. Häri låg klyftan, menade Snow. Samhället har uppspjälkats i två kulturer som inte förstår och kommunicerar med varandra.

Trots att man kan ifrågasätta eller avfärda hela två-kulturs diskussionen som en skendebatt som inte motsvarar faktiska förhållanden, finns det teman i debatten som gör den intressant och aktuell ur andra perspektiv. Jag skall i det följande diskutera några av dem ur historiskt perspektiv, på ett mer allmänt plan utifrån den tidigmoderna kulturen.

Tidiga spänningar

När vi går tillbaka till den tidigmoderna epoken, scenen för naturvetenskapens framväxt, finner man inte en klyfta av det slag som idag debatteras. Likväl fanns det en spänning mellan det gamla och det nya; den aristoteliska naturuppfattningen mot de nya experimentella vetenskaperna. Förhållandet var här likaså asymmetriskt. Den gamla statiska natursynen skulle ge vika för en progressiv syn baserad på uppdaganden av faktiska

(fysikaliska) lagar och lagbundenheter: Dessa var verkliga och gemensamma i och med att de beskrev världen sådan den är, och kunde tänkas vara, även om ingen människa någonsin hade kommit på att uppdaga dem.

Det nya med detta projekt var också en förskjutning från en människocentrerad orientering (naturen får sin mening ur det mänskliga perspektivet) till en naturcentrerad (människan får sin mening ur det världsliga, objektiva perspektivet). Den gamla aristoteliska fysiken och världsbilden hade placerat människan i ett oförändrat landskap. Men egentligen handlar det om en perspektivförskjutning. Inom aristotelismen liksom renässans-humanismen förstods vetenskapens mål i första hand som en bildnings- och kultiveringsprocess. Kunskapen om den objektiva naturen var mindre viktig, den har alltid varit sig lik.

C.P. Snow som Feliks Topolski tecknade honom 1962.

Ett onaturligt tillstånd

För den tidigmoderna människan existerade dock en klyfta, en djup och skräckinjagande sådan. Det var den totala klyftan som kunde formuleras som följande: Som subjekt upplever och förstår jag inte världen som den är, omedelbart. Det råder en klyfta mellan mig och den yttre naturen, den öppnar sig inte direkt för mig. Detta vittnade om den urtida katastrofen, syndafallet, då människosläktets stamfader hade fallit från ett tillstånd av omedelbar varseblivning till ett tillstånd av desorientering, mörker.

Vad innebar det då att någonting var objektivt? För tidigmoderna tänkare utgjorde inte objektiviteten en garant för att någonting är sant. Man såg det

objektiva, objektiviteten i sig, i sitt större sammanhang i termer av en konsekvens. Själva det faktum att det förefinns en klyfta mellan subjekt och objekt var ett resultat av denna splittring, det var ett onaturligt tillstånd. Den objektiva naturen framstår lik ett skynke eller mur framför oss.

Det är från denna utgångspunkt om naturen som en fallen tillvaro som de tidigmoderna epistemologiska och ontologiska strävandena utgår, inbegripet naturvetenskapen. Kunskapssträvandet hade därmed i högre grad karaktären av ett återupprättande, en reparation, än av ett blott nyfiket sökande efter ny kunskap – trots att också detta var ett viktigt inslag.

Balanstanke

Reparationen tog sig uttryck i något olika lösningar. Den allmännaste uppfattningen var att människans inre förmögenheter råkat i obalans, hennes vilja, känsla och förnuft. Dessa hade ursprungligen varit i harmonisk balans sinsemellan. Balanstancken ingick som en central del i det humanistiska arvet från renässansen – den antika idén om ett harmoniskt förverkligande av individen eller själen. Det här uppfattades allmänt bland naturfilosofer som vetenskapens egentliga mål.

Själva ordet för vetenskap, *scientia*, hade närmast betydelsen av ett klart begrepp, ett upplyst sinne, en djup insikt. För att naturen skall öppna sig för människan, tillåta henne att få insikt i den, måste hon vara i balans – man kan inte närma sig den neutralt, enbart med förnuftet. Den vetenskapliga insikten hade karaktär av vad vi nu skulle kalla en filosofisk eller existentiell insikt. En omedelbar insikt i ett förhållande, ett "ljus som går upp". Fantasin och känslan var lika viktiga verktyg som förnuftet.

Den klyfta av idag som tar sig uttryck i debatten om de två kulturerna, tycks på ett subtilt sätt bära inom sig denna spänning. Det handlar om en förskjutning från att se det individuella, mänskliga projektet som det primära till ett allmänt, kollektivt projekt. Från en individcentrerad "reparation" till en världscentrerad sådan – ett uppdagande, återställande av den objektiva världen, sådan den "verkliga är".

Tomas Mansikka
är forskare i religionsvetenskap
vid Åbo Akademi
tomas.mansikka@abo.fi

Finns det intelligent liv på Jorden? Ta reda på: prenumerera på *Ikaros*! Kontakta redaktionen: ikaros@abo.fi eller ring +358 50 589 2592